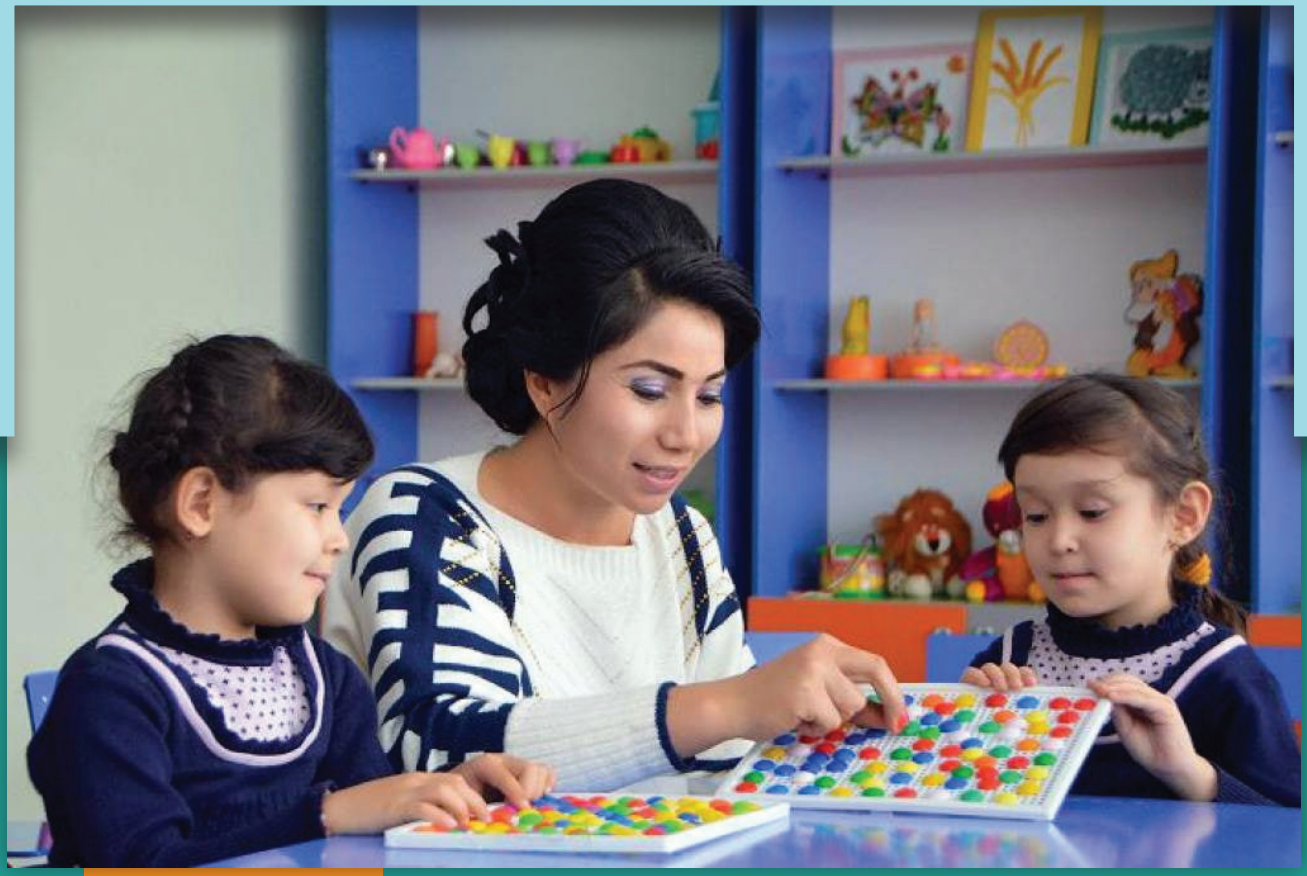
ISSN: 3060-4613

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№11(1)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslaşgan ilmiy jurnal

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Elektron naşr. 296 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOŞ MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOŞ MUHARRIR ÖRINBOSARI:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGAŞI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Şoumarov Ğ.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirğizboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şaripov Ş.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şermuhammadov B.Ş. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qöldoşev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozoğiston)
Rejep Özyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Ça – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Ş. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi Özbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM boş muharriri, Özbekiston Respublikasida xizmat körsatgan jurnalist, filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Ğafurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Şomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Nematov Ş.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yiça falsafa doktori (PhD)
Yuldaşeva F.I. – pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldaşeva D.B. – filologiya fanlari böyiça falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toşkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qaşqadaryo viloyati Maktabgaça va maktab ta'limi boşqarmasi boşliğining birinçi örinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bölimining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor öğli – Pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va işbilarmon" MÇJ
Hamkorlarimiz: Özbekiston Respublikasi Ta'lim va ilm-fan vazirligi, Özbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Doctor of Philosophy (PhD) in Psyçology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Şoumarov Ğ. B. – Doctor of Psyçological Sciences, Academician
Qirğizboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Persçool and Sçool Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Şaripov Ş.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Şermuhammadov B.Ş. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoşev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psyçological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep Özyurek – Doctor of Psyçological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Ça – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Ş. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Çief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi Özbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Şomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Ş.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Teçnical Sciences
Yuldaşeva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldaşeva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Taşkent State University of Economics
Aşurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psyçology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Presçool and Sçool Education of the Kaşkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researçer of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali Özbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni çop etiş uçun milliy ilmiy naşrlar röyxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari böyiça: OAK Kengaşi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

• Ekspert kengaşi (29.10.2024-y., №10)

• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari böyiça: Toşkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

• Ekspert kengaşi (25.05.2025-y., №10)

• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

Özbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Ta'lim jarayonida deontologik tamoyillar asosida nizolarni boşqariş 10
Mirzayeva Faroxat Odiljonovna

Sun'iy intellekt asosida maktab öquvçilarining matematik xatolarini diagnostika qiliş va individual tavsiyalar şakllantirişning gibrid adaptiv modeli 15
Abdullayeva Nazokat Isayevna, Abdurazzoqova Zebuniso Tolmas qizi

Harbiy xizmatçilarning pedagogik mahoratini oşirişning ilmiy-metodik asoslari 21
Yadgarov Ravşan Ergaşeviç

Inklyuziv ta'limda logopedik texnologiyalardan foydalaniş metodikasi 27
Ikramova Dilafruz Furqat qizi, Ilhomova Malikaxon Dilşod qizi

Faoliyat markazlari vositasida maktabgaça yoşdagi bolalarning raqamli savodxonligini şakllantiriş metodikasi 30
Jo'rayeva Gulira'no Nazirjon qizi

Bölajak tasviriy san'at öqituvçilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirişda an'anaviy naqqoşlik san'atining pedagogik imkoniyatlari 36
Rözmetov Quvondiq Şanazaroviç

Pedagogik hamkorlik asosida ösmir yoşdagi öquvçilarda ijtimoiy voqelikka sezgirlikni tarbiyalaş mexanizmlari 42
Bazarova Gulnoza Ziyodulla qizi

Talabalarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini jismoniy madaniyat vositasida rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 47
Imomov Asliddin Abdurazoqoviç

Harakatli öyinlar yordamida boşlanğiç sinf öquvçilarining harakat faolligini oşiriş usullari 51
Ernazarova Ziyoda Erkin qizi

Sun'iy intellektning inson fikrlaş qobiliyatiga ta'siri: intellektual rivojlaniş uçun imkoniyatlar va tafakkur zaiflaşuvi xavfi 55
Tölaganov Abdumalik Abdiraximoviç

Jadidçilik harakatining vujudga kelişining ijtimoiy-tarixiy şart-şaroitlari 60
Nişonov Muhammad Bahodir öğli, Pulatov Şerdor Nematjonoviç

Maktabgaça ta'lim taşkilotlari direktorlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirişning nazariy-metodologik asoslari 66
A'zamova Malohat Nadjimovna

Söz yasalişi, morfologiya va sintaksisning özига xos xususiyatlari 70
Bobojanov Şaripboy Xudoşukiroviç

Inklyuziv ta'limda diskriminatsiyani oldini oliş va ularni psixologik qöllab quvvatlaş tamoyillari 74
Bozorova Muxlisa

Neyro logopediya va biometriya 78
Foiqova Diyora Anvar qizi

Bölajak öqituvçilarning metakognitiv faoliyatini rivojlantirişda refleksiv topşiriqlardan foydalaniş 83
Ibrohimova Şahlo Umarali qizi

3–4-sinf öquvçilarining badiiy asarlar öqişga qiziqişini oşirişning metod, şakl va vositalari 88
Rasulova Zohida Sindorovna

Raqamli ta'lim muhitida kasbiy-refleksiv kompetensiyalarni rivojlantirişning metodik tizimini integratsiyalaş 92
Talabova Dilrabo Tolibova

Informatika va uni öqitiş metodikasi fanini öqitişda adaptiv öquv dasturlari va virtual laboratoriyalardan foydalanişning metodik tizimi 98
Xomidov Zohidjon Adhamjon öğli

Развитие профессиональной компетентности будущих педагогов в условиях цифровизации образования 104
Шаланков Константин Константинович

Pedagogik loyihalaştiriş orqali öquvçilarning şaxsiy va ijtimoiy rivojlanişini ta'minlaş 109
Abdullayev Muxammadimin Egamberdiyeviç, Nazarova Nilufar Ismailovna

Dual ta'lim va refleksiv kompetensiya: pedagog kasbiy rivojlanişining yangi imkoniyatlari 113
S. R. Mansurova

Bixevioristik yondaşuv futurologik könikmalarni rivojlantiruvçi pedagogik va psixologik omil sifatida 118
Nişonov Nodir Alimjanoviç

Linguoculturological Features of the Concept "Respect And Esteem" in English and Uzbek Cultures 121
Naimova Dildora Kaxramonovna

Klasterli yondaşuv asosida bölajak pedagoglarning forsayt kompetensiyasini rivojlantiriş 125
Sotbarov Atabek Asilbek öğli

Nizolar paydo bölişining psixologik omillari 132
Olimov Saydullo Soxobjonoviç

Matematikadan milliy öquv dasturi loyihasi mazmuni haqida 141
Djumayev Mamanazar Irgaşeviç

Professional Requirements for Prospective English Language Teachers in Teaching Writing to Students With Special Educational Needs 149
D. X. Saydazimova

"Bilingval öquv muhiti" va "kreativ modellaştiriş" tuşunçalarining mazmuni va özaro boğliqligi 154
Djabbarova Feruza Odilovna

Texnologiya darslarida sun'iy intellekt vositalari orqali öquvçilarning ijodiy fikrlaş qobiliyatini rivojlantiriş imkoniyatlari 161
Raxmatov A'zam Aşur öğli, Tursunova Sevara Jamşid qizi

Autistik spektr buzilişli bolalarning luğat boyligini rivojlantiriş va muloqot ko'nikmalarini şakllantiriş metodikasi 165
Tuxtayeva Maxfirat

Maktabgaça tayyorlov yoşdagi bolalarga ekologik ta'lim-tarbiya berişda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalaniş yöllari, şakl va vositalari 170
O'razova Maqsuda Şuhratning qizi

Raqamli hamkorlikda refleksiya va muqobil yeçimlarni yaratişning metodik imkoniyatlari 175
Yusupov Muxtorbek Roximoviç

Multimodal ta'lim texnologiyalari asosida pedagogik kadrlarni tayyorlaşning integrativ ilmiy-metodik tizimi 179
Sultonova Zaxro Baxtiyor qizi

Sun'iy intellekt vositalaridan foydalanişning maktab matematika ta'limidagi imkoniyatlari va çeklovlari 186
Almuratov Shavkat Narpulatovich, Turdiqulova Xulkaroy Anvarovna, Yuldasheva Aziza Azamat qizi, Razzoqova Mahliyo Naimjonovna

Qalbing orom olar maqom eşitsang: özbek milliy mumtoz musiqa san'atining falsafiy, psixo-emotsional va ilmiy-akustik asoslari 192
Ergashxonov Baxodirxon Toxirxon o'g'li

Milliy qadriyatlar asosida bolalarning ijtimoiy moslaşuvini ta'minlaşda maktabgaça ta'lim taşkiloti va oila hamkorligi 197
I. N. Hasanova, Boymirzayeva Nodira Maxmudjon qizi

Maktabgaça ta'lim samaradorligini oşirişda Mariya Montessori va Reggio metodikalari 199
Maxmudova Zulfiya, Hoshimova Dilnoza

Boşlanğiç sinf öquvçilarida fazoviy tasavvurlarni konstruktiv faoliyat vositasida rivojlantiriş 202
Dehqonova Mahliyo Şuhrat qizi, Bakirova Şahlo Muxtor qizi

Zamonaviy oilada rollar taqsimotining ijtimoiy-psixologik omillari 207
Majidov Jasur Baxtiyaroviç

Ösmirlik davrida tolerantlikning psixologik tuzilmasi va emotsional-irodaviy determinantlari 212
Qozoqova Intizor Ismoyiljonovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Bölajak boşlanğiç sinf öqituvçilarida gender stereotiplariga nisbatan tanqidiy tafakkurni rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 217
Xolmatova Zulfiya Tillavoldiyevna

Boşlanğiç ta'lim jarayonida steam ta'lim texnologiyalarini qöllaş orqali öquvçilarning kreativ fikrlaşini rivojlantiriş metodikasi 221
Djumayeva Zoxidaxon Muxammadjonovna, Aliyeva Navrözbibi Abdijalilovna

Oila va maktabgaça ta'lim taşkiloti hamkorligining pedagogik asoslari 225
Iminova Dilnoza Nasirovna

Kreativ yondaşuv asosida bölajak ingliz tili öqituvçilarining lingvometodik kompetensiyalarini rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 228
Yuldaşeva Umida Maxmudovna

Boşlanğiç ta'lim jarayoniga antropologik yondaşuv asosida öquvçilarni intellektual rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 232
Oltiboyeva Kamola Şarofjon qizi

Инновационный подход к методам выразительного чтения в современном образовательном процессе Ташкентский университет гуманитарных наук 236
Пулатов Фуркат Тухтамуродович

Umumta'lim maktablarida iqtidorli öquvçilarni aniqlaş va ular bilan işlaş yöllari: jahon tajribasi tahlili 243
Zaynitdinova Masuda Abdukadirovna

Возможности "SMART"-технологий в образовании детей с ограниченными возможностями 250
Абдухоликова М. Б.

Inklyuziv ta'lim şaroitida koxlear implantli bolalarning eşituv-nutqiy faoliyatini taşkil etişning pedagogik şart-şaroitlari va metodik modeli 256
Mirzayeva Umidaxon Inamovna

Nemis tilida yozma nutq könikmalarini rivojlantirişning zamonaviy pedagogik usullari 261
Turamurodova Sevinç Anvarovna

Maktabgaça yoşdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirişda tarbiyaçining pedagogik mahorati va interfaol öyinlarning özaro uyğunligi 264
Kamoldinova Muazzam Avazbek qizi

Maktabgaça ta'lim tizimida kadrlar malakasini oşiriş sifatiga ta'sir etuvçi taşkiliy-pedagogik va ijtimoiy-psixologik omillar 270
Raximova Shaxlo Baxtiyorovna

Bölajak tarbiyaçilarni maktabgaça ta'lim taşkilotlarida bolalarni jismoniy tarbiyalaşga tayyorlaşning pedagogik şart-şaroitlari 276
Ibraximov Sanjar Urunbayeviç

Voyaga yetmaganlar bilan professional muloqot jarayonida emotsional intellektning ahamiyati 282
Raxmanova Dilnoza Farmanovna

Katta guruh tarbiyalanuvçilarining STEAM ta'lim texnologiyasi asosida nutqiy komptensiyasini şakllantiriş metodikasi 286
Tairova Madinabonu Baxtiyarovna, Sohobova Oyşaxon Asatillo qizi

Şifoxona şaroitida uzoq muddat davolanayotgan bolalarga ta'lim berişning pedagogik xususiyatlari va usullari 291
Vorisova Zuhra Raufovna

INKLYUZIV TA'LIM ŞAROITIDA KOXLEAR IMPLANTLI BOLALARNING EŞITUV-NUTQIY FAOLIYATINI TAŞKIL ETIŞNING PEDAGOGIK ŞART-ŞAROITLARI VA METODIK MODELI

Mirzayeva Umidaxon Inamovna
Andijon davlat pedagogika instituti
Maxsus pedagogika kafedrasi assistent-öqituvçisi

Annotatsiya: Maqolada koxlear implantatsiyadan ötgan bolalarning inklyuziv ta'lim muassasasida eşituv-nutqiy faoliyatini taşkil etiş muammosi tahlil qilingan. Xalqaro tadqiqotlar asosida implantatsiya natijasi faqat texnik vositaga emas, balki bola atrofidagi muloqot va ta'lim muhitining sifatiga boğliqligi asoslangan. Muallif pedagogik şart-şaroitlarni tört guruhga - akustik-texnik, hamkorlik, metodik va psixologik-ijtimoiy şart-şaroitlarga ajratadi hamda ularni maqsadli-metodologik, mazmuniy-taşkiliy va natijaviy-baholaş komponentlaridan iborat yagona metodik modelga birlaştiradi. Har bir şart-şaroit uçun pedagog kuzatişi mumkin bölgan körsatkiçlar taklif etilgan.

Kalit sözlar: koxlear implant, inklyuziv ta'lim, eşituv-nutqiy faoliyat, pedagogik şart-şaroit, metodik model, surdopedagogika, sinf akustikasi, oila bilan hamkorlik.

Abstract: The article examines how the auditory-speech activity of children with cochlear implants should be organized in inclusive educational settings. Drawing on international research, it argues that implantation outcomes depend not only on the device but also on the quality of the child's communicative and educational environment. The author groups the pedagogical conditions into four clusters - acoustic-technical, collaborative, methodological, and psychosocial - and integrates them into a single methodological model with goal-methodological, content-organizational, and outcome-evaluation components. Observable indicators are proposed for each condition.

Key words: cochlear implant, inclusive education, auditory-speech activity, pedagogical conditions, methodological model, deaf education, classroom acoustics, family collaboration.

Аннотация: В статье анализируется проблема организации слухоречевой деятельности детей после кохлеарной имплантации в инклюзивной образовательной организации. На основе международных исследований обосновывается, что результат имплантации зависит не только от технического средства, но и от качества коммуникативной и образовательной среды ребёнка. Автор выделяет четыре группы педагогических условий - акустико-технические, условия взаимодействия, методические и психолого-социальные - и объединяет их в единую методическую модель, включающую целевой, содержательно-организационный и результативно-оценочный компоненты. Для каждого условия предложены показатели, доступные для наблюдения педагогом.

Ключевые слова: кохлеарный имплант, инклюзивное образование, слухоречевая деятельность, педагогические условия, методическая модель, сурдопедагогика, акустика класса, взаимодействие с семьёй.

KIRIŞ

Eşitiş nuqsoni bugungi kunda jahon miqyosidagi eng keng tarqalgan sensor buzilişlardan biri hisoblanadi. Jahon soğliqni saqlaş taşkilotining "Eşitiş böyiça jahon hisoboti"ga köra, dunyoda 1,5 milliarddan ortiq kişida eşitiş u yoki bu darajada pasaygan, ulardan taxminan 430 millioni reabilitatsiya xizmatlariga muhtoj; 2050-yilga borib eşitişi pasaygan aholi soni 2,5 milliardga yetişi kutilmoqda. Hisobotda bolalardagi eşitiş pasayişining qariyb 60 foizi oldini oliş mumkin bölgan sabablar bilan boğliqligi ham ta'kidlangan [2].

Özbekistonda eşitişida oğir nuqsoni bölgan bolalarni koxlear implantatsiya qiliş sönggi yillarda izçil yölga qöyildi. Soğliqni saqlaş vazirligi ma'lumotiga köra, bolalarda bunday operatsiyalar 2016-yilda 150 ta, 2018-yilda 239 ta, 2019-yilda 320 ta, 2020-yilda 225 tani taşkil etgan va 2021-yil örtasiga kelib ularning umumiy soni mingtadan oşgan; mutaxassislar erta taşxis va operatsiyadan keyingi davrning hal qiluvçi ahamiyatini

alohida qayd etgan [3]. Şu bilan birga, Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bölgan bolalarga ta'lim-tarbiya beriş tizimini yanada takomillaştiriş çora-tadbirlari töğrisida"gi PQ-4860-son[1] qarori bilan tasdiqlangan inklyuziv ta'limni rivojlantiriş konsepsiyasi barça bolalar uçun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratişni va inklyuziv ta'limga jalb etilgan öquvçilarni eşitiş apparatlari hamda boşqa jihozlar bilan ta'minlaşni nazarda tutadi [1].

Natijada maktabgaça ta'lim taşkilotlari va umumta'lim maktablarida koxlear implantli bolalar soni ortib bormoqda. Biroq texnik vosita mavjudligi bolaning eşitib örganişini öz-özidan ta'minlamaydi. E. L. Gonçarova va O. I. Kukuşkina ta'kidlaganidek, protsessor ulangandan söng bola "endi kar emas, lekin hali eşituvçi ham emas" holatida böladi va uning keyingi rivoji maxsus taşkil etilgan psixologik-pedagogik yordamga boğliq [7]. Inklyuziv muhitda bu yordamni köpinça umumiy ta'lim pedagogi körsatişiga töğri keladi. 200 nafar sinf öqituvçisi iştir okida ötkazilgan tadqiqot esa ularning aksariyati bolalardagi eşitiş pasayişi böyiça rasmiy ta'lim olmaganini, qöllab-quvvatlovçi xatti-harakatning eng kuçli omili esa aynan öqituvçining faktik bilimi ekanini körsatdi [6].

Demak, inklyuziv ta'lim amaliyotida texnik imkoniyat bilan pedagogik tizim örtasida uziliş mavjud. Uşbu maqolaning maqsadi - koxlear implantli bolalarning inklyuziv ta'lim şaroitida eşituv-nutqiy faoliyatini taşkil etiş uçun zarur pedagogik şart-şaroitlarni asoslaş va ularni yagona metodik modelga birlaştirişdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

Koxlear implantatsiya natijalariga oid tadqiqotlar uç asosiy xulosani beradi.

Birinçidan, erta implantatsiya muhim ahamiyatga ega. J. K. Niparko va hammualliflarining 6 oylikdan 5 yoşgaça bölgan 188 nafar kar bolani 97 nafar eşituvçi tengdoşlari bilan uç yil davomida taqqoslagan tadqiqotida 18 oylikkaça implantatsiya qilingan bolalar eng katta foyda olgani aniqlangan. Implantatsiyadan keyin nutqni tuşuniş körsatkiçi yiliga örtaça 10,4 ballga ösgan, holbuki implantatsiyagaça bölgan körsatkiçlar asosida bu ösiş 5,4 ball bölişi kutilgan edi [4]. Portugaliyada 25 yil davom etgan kuzatuv ham 36 oylikkaça implantatsiya qilinganlarda natijalar sezilarli yuqori bölişini (örtaça 85,8 va 71,4 foiz) va körsatkiçlar implantdan foydalaniş-ning 20-yiliga qadar ösib borişini tasdiqladi [9].

Ikkinçidan, yoş omili yagona omil emas. L. Duchesne va M. Marschark 1998–2018-yillarda e'lon qilingan 49 ta tadqiqotni tahlil qilib, implantatsiya yoşining til rivojiga ta'sirini "örtaça" deb baholagan va natijani oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holati, ona ma'lumoti, bolaning kognitiv imkoniyatlari, qoldiq eşitiş, ota-ona va bola muloqoti, implantatsiyagaça til darajasi hamda ta'lim muassasasi turi kabi omillar ham belgilaşini körsatgan [5]. Niparko tadqiqotida ham ota-onaning bola bilan faol nutqiy muloqoti erta implantatsiya samarasini oşirgani qayd etilgan [4].

Üçinçidan, implantatsiyadan keyingi pedagogik işning mazmuni va boşlaniş vaqti natijani belgilaydi. Eşituv-oğzaki terapiya (AVT) böyiça sakkizta tadqiqotni öz içiga olgan tizimli şarhda AVT guruhidagi bolalar standart reabilitatsiya va boşqa kommunikatsiya usullari guruhlaridan yuqori natija körsatgan; AVT 6 oylikkaça boşlanganda bolalarning 90,5 foizida, 6–12 oylikda 77,4 foizida, 12–18 oylikda 75 foizida "me'yoriy" til rivoji qayd etilgan [8]. Gonçarova va Kukuşkina esa reabilitatsiya maşqdan emas, bola va yaqinlari örtasidagi emotsional dialogdan boşlanişi kerakligini, koxlear implantli bolani kar tengdoşlar muhitida öqitiş tavsiya etilmasligini asoslagan [7].

Eşituv idrokini rivojlantiriş izçilligi N. P. Erber ierarxiyasida - tov şni aniqlaş, farqlaş, tanib oliş va tuşuniş darajalarida ifodalangan [11]; I. V. Koroleva implantli bolaning rivojini pasport yoşi bilan emas, "eşitiş yoşi" bilan baholaş zarurligini körsatgan [12]. Inklyuziv sinf uçun muhim texnik talab – akustik muhit: ANSI/ASA S12.60-2010 standartida kiçik va örta hajmli öquv xonalari uçun fon şovqini 35 dBA dan, reverberatsiya vaqti 0,6 soniyadan oşmasligi belgilangan [10].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, tizimlaştiriş va pedagogik modellaştiriş usullaridan foydalanildi. Natijalarni baholaş bloki uçun muallifning avval işlab çiqilgan 100 ballik dinamik monitoring tizimi [13] va "Inklyuziv ta'lim şaroitida koxlear implantli bolalarning eşituv-nutqiy faoliyatini taşkil etiş metodikasi" EHM dasturi [14] asos qilib olindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Adabiyotlar tahlili koxlear implantli bolaning inklyuziv muhitda eşitib örganişi tört guruh pedagogik şart-şaroit bajarilganda ta'minlanişini körsatdi. Ular (1-jadval).

1 https://lex.uz/docs/-5044711

1-jadval: **Koxlear implantli bolaning inklyuziv muhitda eşituv-nutqiy faoliyatini taşkil etişning pedagogik şart-şaroitlari**

Şart-şaroit guruhi	Mazmuni	Mas'ul	Pedagog kuzatadigan körsatkiç
1. Akustik-texnik	Guruh/sinfda şovqinni kamaytiriş; bolani sözlovçiga yaqin ötqaziş; masofaviy mikrofon tizimidan foydalaniş; protsessor işini har kuni tekşiriş	Pedagog, ota-ona, audiolog	Protsessor kun böyi işlaydi; bola nomi bilan çaqirilganda javob beradi; şovqinli vaziyatda nutqni idrok etiş saqlanadi
2. Hamkorlik	Tarbiyaçi (öqituvçi), surdopedagog, logoped, audiolog va ota-onadan iborat jamoa; umumiy individual reja; muntazam axborot almaşinuvi	Muassasa rahbariyati, surdopedagog	Haftalik qisqa kelişuv; uy va guruhdagi maşğulot mavzulari bir xil; ota-ona kundaligi yuritiladi
3. Metodik	Individual eşituv-nutqiy reja (Erber darajalari böyiça); kun tartibiga singdirilgan qisqa "eşituv daqiqalari"; vizual tayançni bosqiçma-bosqiç kamaytiriş	Surdopedagog, pedagog	Bola qaysi darajada ekanligi aniq; topşiriqning bir qismi faqat eşitiş orqali bajariladi
4. Psixologik-ijtimoiy	Eşituvçi tengdoş bilan juftlik; muloqotga undovçi öyin vaziyatlari; muvaffaqiyat holatini yaratiş; pedagogning eşitiş nuqsoni haqidagi bilimini oşiriş	Pedagog, psixolog	Bola tengdoşiga özi murojaat qiladi; guruh faoliyatida iştir ok uluşi ortadi

Akustik-texnik şart-şaroit. Koxlear implant mikrofoni sözlovçi va fon şovqinini birdek qabul qiladi. Şu sababli guruhxona akustikasi standart talablarga yaqinlaştirilişi [10], bola nutq manbaiga yaqin joylaştirilişi, şovqinli faoliyatlar (musiqa, öyin) nutqiy maşğulotlardan ajratilişi zarur. Protsessor işini kun boşida tekşiriş oddiy, ammo köpinça e'tibordan çetda qoladigan talabdir: işlamayotgan protsessor bilan ötkazilgan maşğulot bola uçun eşituv tajribasi bermaydi.

Hamkorlik şart-şaroiti. Inklyuziv muassasada bola kunning asosiy qismini tarbiyaçi yoki öqituvçi bilan ötkazadi, surdopedagog bilan esa haftada bir neça marta şuğullanadi. Şuning uçun maxsus maşğulotdagi maqsad guruh hayotiga köçirilmasa, samara çeklanadi. Ota-ona jamoaning teng a'zosi sifatida qaralişi kerak: tadqiqotlarda ota-onaning faol nutqiy muloqoti implantatsiya samarasini oşirişi [4], reabilitatsiya esa oila bilan emotsional dialogdan boşlanişi [7] körsatilgan.

Metodik şart-şaroit. Bolaning eşituv-nutqiy rejasi Erber ierarxiyasi asosida tuziladi [11]: avval tovuşning bor-yöqligini seziş, söng tovuşlarni farqlaş, keyin tanlov asosida tanib oliş va oxirida erkin nutqni tuşuniş. Inklyuziv guruhda bu iş alohida maşğulot bilan çeklanmay, kun tartibiga 3–5 daqiqalik "eşituv daqiqalari" sifatida singdiriladi (masalan, kiyiniş, ovqatlaniş, öyin paytida). Vizual tayanç (rasm, imo-işora, lab öqiş) dastlab saqlanadi va bola muvaffaqiyatiga qarab bosqiçma-bosqiç kamaytiriladi - şu orqali eşitiş asosiy idrok kanaliga aylanadi. Bolaning rivoji "eşitiş yoşi" bilan baholanadi [12].

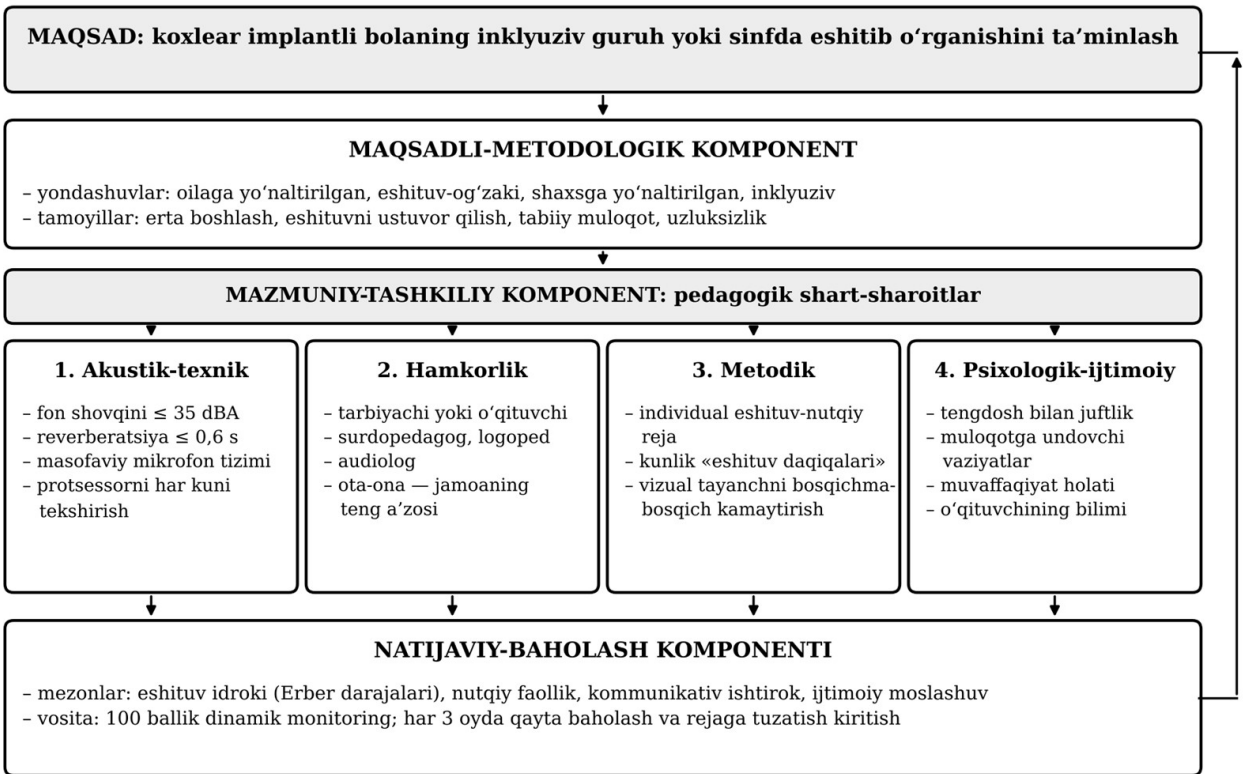
Psixologik-ijtimoiy şart-şaroit. Koxlear implantli bola uçun eng tabiiy nutq namunasi - eşituvçi tengdoşlarning nutqi. Şu bois kar tengdoşlar muhitida öqitiş tavsiya etilmaydi [7], inklyuziv guruhda esa bola eşituvçi tengdoşi bilan juftlikda işlaşi, muloqotga undovçi öyin vaziyatlariga jalb etilişi lozim. Öqituvçining eşitiş nuqsoni haqidagi faktik bilimi qöllab-quvvatlovçi xatti-harakatning eng kuçli omili bölgani uçun [6] pedagoglarni qisqa amaliy treninglardan ötkaziş ham şu guruhga kiritildi.

Yuqoridagi şart-şaroitlar üç komponentli metodik modelga birlaştirildi. Maqsadli-metodologik komponent oilaga yönaltirilgan, eşituv-oğzaki, şaxsga yönaltirilgan va inklyuziv yondaşuvlarni hamda erta boşlaş, eşituvni ustuvor qiliş, tabiiy muloqot va uzluksizlik tamoyillarini öz içiga oladi. Mazmuniy-taşkiliy komponent tört guruh şart-şaroitni amalga oşiradi. Natijaviy-baholaş komponenti eşituv idroki, nutqiy faollik, kommunikativ iştir ok va ijtimoiy moslaşuv mezonlari böyiça har üç oyda 100 ballik dinamik monitoring [13] asosida baholaşni va individual rejaga tuzatiş kiritişni nazarda tutadi (1-rasm).

Taklif etilgan modelning asosiy ğoyasi şundaki, koxlear implantli bolaning eşituv-nutqiy faoliyati faqat surdopedagog xonasida emas, inklyuziv guruh yoki sinfning butun kun tartibida taşkil etiladi. Bu xalqaro tadqiqotlar xulosasiga mos keladi: natijani implantatsiya yoşidan taşqari muloqot sifati, oila iştir oki va ta'lim muhiti ham belgilaydi [4; 5], erta va izçil eşituv-oğzaki iş esa yuqori natija beradi [8]. Uzoq muddatli kuzatuvlarda körsatkiçlarning implantdan foydalanişning 20-yiliga qadar ösib borişi [9] taşkiliy işning bir martalik emas, uzluksiz bölişi kerakligini körsatadi.

Şu bilan birga, mavjud dalillarning çeklovlarini ham hisobga oliş lozim. AVT böyiça tadqiqotlarning birortasida randomizatsiya qöllanilmagan va dalillar darajasi örtaça baholangan [8]; yoş omilining ta'siri ham tadqiqotlarda turliça talqin qilinadi [5]. Taklif etilayotgan model hozirça nazariy asoslangan bölib, uning samaradorligi keyingi bosqiçda inklyuziv maktabgaça ta'lim taşkilotlarida tajriba-sinov orqali tekşirilişi zarur. Şuningdek,

Özbekiston şaroitida guruhxonalar akustikasi va masofaviy mikrofon tizimlari bilan ta'minlanganlik darajasini örganiş alohida tadqiqot vazifasi bölib qoladi.

1-rasm: **Inklyuziv ta'lim sharoitida koxleat implantli bolalarning eşituv-nutqiy faoliyatini taşkil etiş modeli (muallif işlanmasi)**

XULOSA VA TAKLIFLAR

Koxlear implantatsiya bolaga eşitiş imkoniyatini beradi, ammo inklyuziv muhitda eşitib örganiş maxsus taşkil etilgan pedagogik şart-şaroitlarni talab qiladi.

Bu şart-şaroitlar tört guruhga ajratildi:

- akustik-texnik, hamkorlik, metodik va psixologik-ijtimoiy;
- har biri uçun pedagog kuzatişi mumkin bölgan körsatkiçlar belgilandi.

Şart-şaroitlar maqsadli-metodologik, mazmuniy-taşkiliy va natijaviy-baholaş komponentlaridan iborat metodik modelga birlaştirildi; model eşituv-nutqiy işni guruhning kundalik hayotiga singdirişni va har üç oyda dinamik baholaşni nazarda tutadi.

Modelni amaliyotga joriy etiş uçun pedagoglarni eşitiş nuqsoni va koxlear implant böyiça qisqa amaliy treninglardan ötkaziş hamda oila bilan muntazam hamkorlikni yölga qöyiş zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati:

1. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bölgan bolalarga ta'lim-tarbiya beriş tizimini yanada takomillaştiriş çora-tadbirlari töğrisida"gi PQ-4860-son qarori // Qonunçilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 14.10.2020. URL: https://lex.uz/docs/-5044711
2. World Health Organization. World report on hearing. – Geneva: WHO, 2021. – 252 p.
3. Özbekiston Respublikasi Soğliqni saqlaş vazirligi. 1000 nafardan ziyod eşitişda nuqsoni bor va kar bolalarda koxlear implantatsiya operatsiyasi ötkazildi // yuz.uz. – 08.06.2021.
4. Niparko J. K., Tobey E. A., Thal D. J. et al. Spoken language development in children following cochlear implantation // JAMA. – 2010. – Vol. 303, № 15. – P. 1498–1506.
5. Duchesne L., Marschark M. Effects of age at cochlear implantation on vocabulary and grammar: a review of the evidence // American Journal of Speech-Language Pathology. – 2019. – Vol. 28, № 4. – P. 1673–1691.
6. Teachers' knowledge, attitudes, and behaviors regarding hearing loss and inclusive education // Language, Speech, and Hearing Services in Schools. – 2026. – Vol. 57, № 3. – P. 916–925.

7. Гончарова Е. Л., Кукушкина О. И. "ЗП-реабилитация" детей после кохлеарной имплантации – поворот в развитии сурдопедагогики // Дефектология. – 2018. – № 2.
8. Binos P., Nirgianaki E., Psillas G. How effective is auditory–verbal therapy (AVT) for building language development of children with cochlear implants? A systematic review // Life. – 2021. – Vol. 11, № 3. – Art. 239.
9. Moura J. E., Martins J. H., Alves M. et al. Children then, adults now: long-term outcomes – performance at 15, 20, and 25 years of cochlear implant use // Frontiers in Rehabilitation Sciences. – 2023. – Vol. 4. – Art. 1275808.
10. ANSI/ASA S12.60-2010/Part 1. Acoustical performance criteria, design requirements, and guidelines for schools. – Melville, NY: Acoustical Society of America, 2010.
11. Erber N. P. Auditory training. – Washington, DC: Alexander Graham Bell Association for the Deaf, 1982.
12. Королева И. В. Кохлеарная имплантация глухих детей и взрослых. – СПб.: КАРО, 2012. – 752 с.
13. Mirzaeva U. I. Assessment of speech competences of students with cochlear implants: dynamic analysis based on a 100-point system // Ilm vaqti (Science Time). – 2026. – Vol. 4, № 5/2. – P. 110–115.
14. Mirzayeva U. I., Tolipov M. O. Inklyuziv ta'lim şaroitida koxlear implantli bolalarning eşituv-nutqiy faoliyatini taşkil etiş metodikasi: EHM uçun dasturning rasmiy röyxatdan ötkazilganligi töğrisidagi guvohnoma № DGU 64422. – 16.05.2026.

MAKTAB TA'LİMİ SCHOOL EDUCATİON ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Aşurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovçi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №11(1)

© Materiallar köçirib bosilganda "Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida körsatilişi şart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan Özbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toşkent şahar, Yunusobod tumani 19-mavze, 17-uy.